

Сокаль Г. І.,

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ КОНЦЕПТУ КРАСА ЛЮДИНИ В АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ

Статтю присвячено встановленню закономірностей та взаємовідношень між лексичними одиницями лексико-семантичного поля концепту КРАСА ЛЮДИНИ в англійській мові, зіставному аналізу лексико-семантичних полів, характеристики спільного та відмінного між словниковими дефініціями ключових лексем, які використовуються на позначення концептів КРАСА та КРАСА ЛЮДИНИ.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, словникова дефініція, дискурс, сема, лексико-семантичне поле, лексична одиниця, польова модель концепту.

Статья посвящена установлению закономерностей и взаимоотношений между лексическими единицами лексико-семантического поля концепта КРАСОТА ЧЕЛОВЕКА в английском языке, сопоставительному анализу лексико-семантических полей, характеристике общего и отличного между словарными дефинициями ключевых лексем, используемых для обозначения концептов КРАСОТА и КРАСОТА ЧЕЛОВЕКА.

Ключевые слова: когнитивная лингвистика, дискурс, словарная дефиниция, сема, лексико-семантическое поле, лексическая единица, полевая модель концепта.

The article is devoted to the establishment of laws and the relationship between lexical units of the lexical-semantic field of the concept BEAUTY in English, comparative analysis of lexical-semantic fields, common and different characteristics between the definitions of the key vocabulary tokens that are used to indicate the concepts BEAUTY and HUMAN BEAUTY.

Key words: cognitive linguistics, discourse, seme, dictionary definition, lexical-semantic field, lexical unit, field model of the concept.

Постановка наукової проблеми та її значення. У двадцятому столітті та на початку двадцять першого вчені-лінгвісти почали звертатися до питання про необхідність виявлення універсально-абстрактних категорій, що мають самостійність, але в нормі функціонують у єдності та забезпечують процес комунікації, тому «...виникла потреба розглядати мову з точки зору її участі в пізнавальній діяльності людини [4, с. 209]. Ці завдання вирішуються в царині когнітивної лінгвістики, одним із головних завдань якої є пошук структур свідомості, що забезпечують процес породження, сприймання, розуміння мови, а також формування думки та оцінки навколишньої дійсності. Такими структурами виступають концепти, що зорієнтовані на відображення онтології світу у зв'язку з потребами соціальної дійсності та віддзеркалюються у змісті слів [1, с. 11]. **Актуальність** цієї статті полягає у вивченні когнітивно-репрезентативних процесів, що окреслюють концепт КРАСА через призму культурологічних змін, що є невід'ємною часткою сучасного англomовного соціуму. Використана методологія є ефективною та перспективною для подальшого вивчення проблеми функціонально-семантичного моделювання. Подальші розробка, удосконалення та глибше дослідження моделі складають перспективу майбутніх досліджень.

Ідеї та принципи семантичного аналізу мови, які об'єднані під загальною назвою «дослідження семантичного поля», виникли і склалися поступово. Лексико-семантичні поля мають безпосереднє відношення до багатьох рівнів мови і, відповідно, взаємодіють з усією мовною системою загалом. Відома дослідниця Р. Гайсина звертає увагу на те, що «лексико-семантичне поле має глибокі зв'язки з різнорівневими мовними засобами, за допомогою котрих відображаються відношення об'єктивної дійсності і котрі потребують подальшого глибинного вивчення» [2, с. 181]. Важливо, що кожна мова своєрідна, тому вона по-своєму кодує дійсність, а це потребує диференційного підходу до вивчення її вербальних засобів та їхніх семантичних зв'язків.

Лексико-семантичне поле має чітку ієрархічну будову. Воно складається з лексико-семантичних груп, а лексико-семантичні групи з менших за обсягом мікросистем – синонімічних рядів, антонімічних пар, гіперогіпонімів, конверсивів тощо. Складовими лексико-семантичного поля є лексичні одиниці, які мають свою семну структуру. Задля виокремлення мінімальних частинок значення (сем) найефективнішим є компонентний аналіз, що дозволяє втілити це завдання і представити значення як систему найменших неподільних елементів змісту. Методика компонентного аналізу значення слова уможливило дослідження плану змісту значущих одиниць шляхом розкладання значення на мінімальні семантичні складові. Крім того компонентний аналіз передбачає врахування граматичних форм слова, співвіднесених з одним з його значень.

Поняття КРАСА є феноменом когніції та культури, яке разом із добром та істиною, визначає найвищі цінності людства. У концептосистемі британської культури цей феномен представлений етноконцептом BEAUTY, що інтегрує зміст універсального концепту із власне британським уявленням про красу. Зміст універсалії BEAUTY характеризується взаємозв'язком із концептом HUMAN BEING, який вважається ключовим для будь-якої культури. Такий взаємозв'язок зумовив антропоцентричне тлумачення сутності краси, існування якої пов'язують з особливостями світосприйняття людини з її здатністю бачити цю ознаку в об'єктах дійсності.

Поняття КРАСА характеризується перевагою емоційно-почуттєвого складника в когніції дійсності. Мовна репрезентація краси здебільшого передбачає наявність посесивних відношень цієї ознаки до її носіїв, як-от: людина, її духовний та матеріальний світ. Такі відношення завжди мають антропний характер, вказуючи на знання людини про красу та на позитивну оцінку нею краси [5, с. 3].

В англійській мові, як і в будь-якій іншій мові світу, існує ряд синонімічних мовних одиниць для позначення поняття «краса». До лексико-семантичного поля КРАСА відносяться такі лексичні одиниці: *allure/allurement, attraction/attractiveness, beauty, bloom, charm, comeliness, desirability, elegance, enchant/enchantment, exquisiteness, fairness, fascination, glamour, grace, handsomeness, loveliness, magnetism, pulchritude, seductiveness, seemliness, symmetry, temptation*. Зазначені лексичні одиниці вживаються для того, щоб охарактеризувати об'єкт, суб'єкт чи ідею, яка в процесі її споглядання приносить людині задоволення та естетичну насолоду. Фома Аквінський вважав, що краса – це те, що задовільняє людину в процесі чуттєвого споглядання навколишнього світу [5].

Ядром лексико-семантичного поля КРАСИ є лексема BEAUTY. На першому етапі компонентного аналізу складено список словникових дефініцій лексеми BEAUTY, поданих в таких тлумачних словниках англійської мови, як *Collins English Dictionary (1998, 2000, 2003)*, *Collins Thesaurus of the English Language (2002)*, *Longman Dictionary of Contemporary English (2002)*, *Random House Webster's College Dictionary (1999)*.

За визначенням *Longman Dictionary of Contemporary English* лексема BEAUTY включає наступні значення:

1) n. (pl. -ies) a combination of qualities such as shape, colour, etc., that pleases the aesthetic senses, esp. the sight. b a combination of qualities that pleases the intellect or moral sense (the beauty of the argument); 2) a beautiful woman; 3) the qualities that give pleasure to the senses; 4) an outstanding example of its kind; «his roses were beauties»; «when I make a mistake it's a beauty»; 5) a place known for its beauty; 6) a small natural or artificial mark such as a mole on the face, considered to enhance another feature; beauty treatment cosmetic treatment received in a beauty salon [10].

Словник *Merriam-Webster* представляє семантичну структуру досліджуваної нами одиниці наступним чином: 1) the quality or aggregate of qualities in a person or thing that gives pleasure to the senses or pleasurably exalts the mind or spirit : loveliness; 2) a beautiful person or thing; especially : a beautiful woman; 3) a particularly graceful, ornamental, or excellent quality; 4) a brilliant, extreme, or egregious example or instance [7].

Щодо семантичних системних зв'язків лексеми BEAUTY, то вони наступні: *synonyms*: aesthetics (also esthetics), attractiveness, beauteousness, beautifulness, comeliness, cuteness, fairness, gorgeousness, handsomeness, looks, loveliness, prettiness, sightliness; *antonyms*: grotesqueness, hideousness, homeliness, plainness, ugliness, unattractiveness, unbecomingness, unloveliness, unsightliness [7].

В *Oxford Online Dictionary* лексема BEAUTY представлена наступними дефініціями:

1) [mass noun] a combination of qualities, such as shape, colour, or form, that pleases the aesthetic senses, especially the sight: *I was struck by her beauty; an area of outstanding natural beauty*; a combination of qualities that pleases the intellect: *the artistry and beauty of football*; [as modifier] denoting something intended to make someone more attractive: *beauty treatment*;

2) a beautiful or pleasing thing or person, in particular: a beautiful woman: *a blonde beauty*; an excellent example of something: *the fish was a beauty, around 14 pounds*; (the beauties of) the pleasing or attractive features of (something): *the beauties of the English countryside*; [in singular] the best aspect or advantage of something: *the beauty of keeping cats is that they don't tie you down* [10].

Словник *Free On-Line Dictionary* визначає лексема BEAUTY наступними дефініціями:

1) appearance [uncountable] a quality that people, places, or things have that makes them very attractive to look at: *her beauty and grace, an area of outstanding natural beauty; Millions of dollars are spent each year on beauty products*; 2) woman [countable] a woman who is very beautiful: *She was considered a great beauty in her youth*; 3) poem/music/emotion etc [uncountable] a quality that something such as a poem, song, emotion etc has, which gives you pleasure or joy beauty of the beauty of Shakespeare's verse; 4) advantage the beauty of something a particularly good quality that makes something especially suitable or useful: *The beauty of e-mail is its speed and ease of use.*; 5) [countable] spoken a very good, large etc example of something: *You should have seen the boat – a real beauty*; 6) beauty is in the eye of the beholder used to say that different people have different opinions about what is beautiful; 7) beauty is only skin-deep used to say that how someone looks is not as important as a good character [9].

У словнику *Macmillan Dictionary* лексема BEAUTY визначається як: 1) [uncountable] the quality of being beautiful or very good to look at: *He was impressed by her beauty and charm; I admired the beauty of the landscape*; 2) [countable] a beautiful woman: *She was a great beauty in her time*; 3) [uncountable] a quality that something has that gives you pleasure the beauty of her poetry; 4) [countable] informal something that you think is very good or a good example of its type: *I love old cars, and that one's a beauty* [8].

Beauty – це найзагальніше поняття, що слугує для позначення всього прекрасного, привабливого, що викликає приємні відчуття через оптичний, акустичний, ментальний сенсорні канали, а також відповідає прийняттю у соціумі етичним якостям та моральним переконанням.

Як засвідчує здійснений аналіз, основними домінантними компонентами лексичного значення «beauty» є: *bloom, charm, elegance, fairness, grace, handsomeness* (для опису чоловічої краси); другорядні компоненти складають всі інші поняття, що входять до семантичного поля «краси»: *allure/allurement, attraction/attractiveness, comeliness, desirability, enchant/enchantment, exquisiteness, fairness, fascination, glamour, loveliness, magnetism, pulchritude, seductiveness, seemliness, symmetry, temptation*.

Порівняльний аналіз словникових дефініцій дозволяє виділити периферію лексичного поля «beauty», а також в межах цього поля окреслити мікрополя з центром та периферією кожної з вищезазначених лексем.

Семантична структура лексеми **bloom** складається із наступних визначень: 1) a healthy, vigorous, or flourishing condition; 2) a condition or time of vigor, freshness, and beauty. Поняття **bloom** передбачає період розквіту сил, молодості і вроди, вияв здоров'я, радості, щастя, задоволення на обличчі людини, в її посмішці, погляді і т. ін. Основними домінантними компонентами лексичного значення «bloom» є: *attraction/attractiveness, beauty, grace*; другорядними: *loveliness, symmetry* [9, 11, 7].

Семантична структура лексеми **charm** має наступну будову: 1) a special quality someone or something has that makes people like them, feel attracted to them, or be easily influenced by them; 2) the power or quality of pleasing or delighting; attractiveness. Поняття **charm** виражає здатність людей, які ним володіють, з легкістю зачаровувати та приваблювати інших людей. Основними доміантними компонентами лексичного значення «charm» є: allure/allurement, attraction/attractiveness, enchant/enchantment, fascination; другорядними: beauty, elegance, grace, exquisiteness [9, 11, 7].

Щодо основних семантичних дефініцій лексеми **elegance**, то вони наступні: 1) beauty, attractiveness, or grace; 2) refinement, grace, and beauty in movement, appearance, or manners. **Elegance** – дуже близьке за лексичним значенням до поняття **beauty** і характеризує когось, хто є вишукано-витонченим, граціозним та прекрасним. Основними доміантними компонентами лексичного значення «elegance» є: attractive/attractiveness, beauty, grace; другорядними: charm, exquisiteness, enchant/enchantment [9, 11, 7].

Поняття **fairness** визначається як: 1) pleasant or attractive; 2) of pleasing appearance, especially because of a pure or fresh quality; comely; 3) beautiful or lovely to look at. Лексема **fairness** використовується для опису чогось гарного і прекрасного, зокрема зовнішності та вроди. Основними доміантними компонентами лексичного значення «fairness» є: attraction/attractiveness, beauty, loveliness; другорядними: handsomeness, seemliness [9, 11, 7].

Синонімічна лексема **grace** має наступні семантичні складові: 1) elegance and beauty of movement, form, expression, or proportion; 2) seemingly effortless beauty or charm of movement, form, or proportion. Поняття **grace** описує ніжність та вишуканість жіночої натури, красу осанки, вміння триматися та поводитися у високих колах, часто вживається як поетичний символ жіночої краси. Основними доміантними компонентами лексичного значення «grace» є: beauty, bloom, elegance; другорядними: charm, symmetry [9, 11, 7].

Основні значення лексеми **handsomeness** визначаються наступним чином: 1) a man who is handsome looks attractive; 2) pleasing and dignified in form or appearance. Лексема **handsome** вживається в основному для опису чоловічої краси та мужності; якщо ж слово вжито по відношенню до жінки, то це означає, що вона в дуже хорошій фізичній формі, або ж має чіткі маскуліні характеристики. Основними доміантними компонентами лексичного значення «handsomeness» є: attraction/attractiveness, comeliness, symmetry; другорядними: beauty, fairness, pulchritude [9, 11, 7].

Поняття **allure/allurement** визначаються як: 1) a mysterious, exciting, or desirable quality; 2) the power to entice or attract through personal charm; 3) the power to tempt thing. Лексема **allure/allurement** означає викликати у когось інтерес, приваблювати, привертати до себе увагу; навмисне, з певним наміром пробуджувати почуття кохання, спокушати. Основними доміантними компонентами лексичного значення «allure/allurement» є: charm, fascination; другорядними: attraction/attractiveness, beauty, magnetism [9, 11, 7].

Attraction/attractiveness дефініціюються як: 1) a feeling of liking someone, especially in a sexual way; 2) a characteristic that provides pleasure; the quality of arousing interest. Лексеми **attraction/attractiveness** використовуються для характеристики того, що приваблює інших певними якостями чи властивостями, викликає цікавість та захоплює увагу. Основними доміантними компонентами лексичного значення «attraction/attractiveness» є: bloom, charm, comeliness, desirability, enchant/enchantment, fairness, seductiveness; другорядними: allure/allurement, beauty, temptation [9, 11, 7].

Поняття **comeliness** окреслюється як:) appealing to the senses or mind through beauty, form, character, etc.; 2) pleasing and wholesome in appearance; attractive. **Comeliness** – миловидність, привабливість, здатність справляти позитивне враження на сенсоріку та розум людини за допомогою краси, форми, характеру. Основними доміантними компонентами лексичного значення «comeliness» є: attractiveness/attraction, handsomeness, pulchritude; другорядними: beauty, enchant/enchantment, fascination [9, 11, 7].

Семантична будова лексеми **desirability** репрезентована наступним чином: 1) a feature or quality that makes something seem interesting or enjoyable; 2) worth having or seeking, as by being useful, advantageous, beautiful or pleasing; 3) worth achieving because of its outer attractiveness. Лексема **desirability** описує щось і когось, хто відповідає чим-небудь уподобанням, смакам, інтересам, поглядам; те, чого хто-небудь бажає і до чого прагне. Основними доміантними компонентами лексичного значення «desirability» є: attractiveness/attraction, magnetism, temptation; другорядними -beauty, allure/allurement [9, 11, 7].

Семантика лексеми **loveliness** включає наступні складові: 1) extremely beautiful and very delicately made; 2) of such beauty or delicacy as to arouse intense delight; 3) extremely beautiful and pleasing; outstanding or excellent [9, 11, 7].

Щодо семантичної будови лексеми **pulchritude**, то вона представлена наступним чином: 1) physical beauty; 2) great physical beauty and appeal, especially that of women. Лексема **pulchritude** характеризує милу, безкорисливу людину з приємними рисами обличчя. Основними доміантними компонентами лексичного значення «pulchritude» є: comeliness, seemliness; другорядними: beauty, charm, fascination [9, 11, 7].

Розглянувши 12 лексичних одиниць, що складають лексико-семантичне поле «BEAUTY», визначаємо поняття BEAUTY як найбільш універсальне, тому воно й складає ядро поля. Першу периферію складають поняття: bloom, charm, elegance, fairness, handsomeness. Другу периферію відповідно утворюють поняття: allure/allurement, attraction/attractiveness, comeliness, desirability, enchant/enchantment, exquisiteness, fairness, fascination, glamour, loveliness, magnetism, pulchritude, seductiveness, seemliness, symmetry, temptation. Усі елементи цього лексико-семантичного поля мають спільні та відмінні семантичні ознаки. Саме завдяки їм відбувається так звана семантична диференціація слів, протиставлення їх у межах групи [3, с. 129].

Отже, кожне з понять, що входить до лексико-семантичного поля «BEAUTY», відрізняється інтенсивністю прояву цієї ознаки, її емоційністю та насиченістю, а також якісними характеристиками. Лексема **beauty** харак-

теризується всіма дев'ятьма семантичними ознаками: вона позначає прекрасне, цікаве, сексуальне, виражає задоволення, привабливість, витонченість, миловидність, зразковість та гармонійність. Всі іменники лексико-семантичного поля «BEAUTY» мають спільну сему – прекрасне, що становить архісему досліджуваного поля.

Література:

1. Вердиева З. Н. Семантическое поле в современном английском языке / З. Н. Вердиева. – М. : Высшая школа, 1986. – 118 с.
2. Гайсина Р. М. Лексико-семантическое поле глаголов отношения в современном русском языке / Р. М. Гайсина. – Саратов : Изд-во Саратовского ун-та, 1981. – 195 с.
3. Медникова Э. М. Значение слова и методы его описания / Э. М. Медникова / – М. : Высшая школа, 1974. – 202 с.
4. Мещерякова Ю. В. Концепт «красота» в английской и русской культурах // Языковая личность: проблемы лингвокультурологии и функциональной семантики: Сб. науч. тр. ВГПУ/ Ю. В. Мещерякова / Волгоград: Перемена, 1999. – С. 209-215.
5. Мещерякова Ю.В. Концепт «красота» в английской и русской лингвокультурах: Автореф. дис. ...канд. филол. наук. [Электронный ресурс] / Ю. В. Мещерякова / Волгоград, 2004. – 22 с.
6. Смирницкий А.И. Лексическое и грамматическое в слове // Вопросы грамматического строя / А.И. Смирницкий / : сб. ст. М. : АН СССР, 1955. – С.11-53.
7. Электронный ресурс. – Режим доступа : <http://www.merriam-webster.com/>
8. Электронный ресурс. – Режим доступа : <http://www.macmillandictionary.com/>
9. Электронный ресурс. – Режим доступа : <http://www.ldoceonline.com/>
10. Электронный ресурс. – Режим доступа : <http://oxforddictionaries.com/>
11. Электронный ресурс. – Режим доступа : <http://www.thefreedictionary.com/>